



ЕКОЛОГІЯ РОСЛИН — розділ **екології**, що вивчає взаємозв'язок між рослинами (організмами, популяціями, видами, фітоценозами), а також між ними і середовищем їхнього існування. Середовище при цьому розглядають у широкому значенні, що передбачає врахування впливу як абіотич., так і біотич. чинників. До останніх відносять не лише організми, які живляться рослинами, а й ті, які конкурують або виступають мутуалістами відносно іншого виду, що визначає їхні переваги в розмноженні, виживанні, розвитку, конкурент. здатності, поширенні. Об'єктом дослідж. є рослинні організми, популяції, види, фітоценози, предметом — їхнє відношення до навколиш. середовища.

Вперше термін застосував Й. Вармінг 1895. Її інтенсив. розвиток розпочався в 20 ст. Залежно від рослин. об'єкта розрізняють **аутекологію** (екологія організмів), **демекологію** (популяцій) та **синекологію** (угруповань). У межах аутекології осн. є закони мінімуму (Лібіга), толерантності, принципи дії лімітуючих чинників. Важливе місце займає уявлення про екол. нішу як результат поведінки виду відносно навколиш. середовища. Ж. Гатчинсон розглядав екол. нішу як екол. простір з безмежною кількістю осей (чинників); Р. Віттекер вважав, що спосіб об'єднання екол. ніш у багатомірний екол. простір визначає суть і специфіку фітоценозу. Механізм такого об'єднання укр. ботаніки, зокрема **Я. Дідух**, пов'язують з т. зв. принципом пружини. Е. Піанка трактує екол. нішу як заг. суму адаптацій виду, або всю різноманітність способів його пристосування до умов середовища. Способи пристосування залежать від типу життєвих форм рослин, їхніх окремих органів, що характеризують ступінь адаптації. Спроби класифікувати життєві форми рослин відомі від 19 ст. (А. Гумбольдт, К. Раункієр, І. Серебряков та ін.). За способом поведінки Дж.-Ф. Грайм розподілив види на 3 категорії: експлеренти (наповнювачі) — однорічники; конкуренти, адаптовані до відповід. умов; віоленти-силовики, які визначають специфіку фітоценотич. умов. У межах демекології та синекології в останні десятиліття вчені дедалі більше уваги приділяють динаміці чисельності, щільності, відновлення, саморегуляції популяцій; механізмам сукцесій, синеволуції; проблемам взаємин між організмами, які поділяють на 3 типи: конкуренція (заважають один одному), хижацтво, детритофагія (один живиться

іншим), мутуалізм, кооперація (один допомагає іншому). Результати цих взаємин відображає структура фітоценозу. На принципі чутливості організмів, видів, фітоценозів до дії зовн. чинників ґрунтується ідея фітоіндикації екол. умов. Залежно від вибору індикаторів виділяють окремі напрями — ліхеноіндикація (оцінювання за допомогою лишайників забруднення повітря), альгоіндикація (оцінювання за допомогою водоростей якості води), синфітоіндикація (оцінювання зовн. чинників на основі складу рослин. угруповань).

В Україні знач. внесок у розвиток Е. р. зробив **П. Погребняк**, обґрунтувавши типологію лісів на основі вологості та багатства ґрунтів. В Інституті ботаніки НАНУ (Київ) розроблено методики синфітоіндикації (**Я. Дідух**) та ліхеноіндикації (**С. Кондратюк**) екол. чинників і започатковано багатотомне вид. «Екофлора України». В Інституті екології Карпат НАНУ у Львові (**М. Голубець**, **К. Малиновський**, **Й. Царик**) та Ужгород. університеті (**В. Комендар**) увагу зосереджено на вивченні популяцій та екології рідкіс. видів, у Сум. аграр. університеті (**Ю. Злобін**) — віталітет. структури видів. Після аварії на ЧАЕС розширено дослідж. з радіоекології рослин (**Д. Гродзинський**). Прикладні аспекти, що стосуються питань лісорозведення в степ. зоні, заліснення техноген. ландшафтів, розробляють у Дніпроп. університеті (**О. Бельгард**, **А. Травлєєв**), Донец. ботан. саду НАНУ (**В. Тарабрін**, **О. Глухов**).

Рекомендована література

1. Погребняк П. С. Основы лесной типологии. К., 1955;
2. Бельгард А. Л. Степное лесоведение. Москва, 1971;
3. J. P. Grime. Plant Strategies and Vegetation Processes. Chichester, 1979;
4. Пианка Э. Эволюционная экология / Пер. с англ. Москва, 1981;
5. K. Falinska. Ecologia roslin. Warszawa, 1996;
6. Голубець М. А. Екосистемологія. Л., 2000;
7. Дідух Я. П. Етюди фітоекології. К., 2008;
8. Кондратюк С. Я. Індикація стану навколишнього середовища України за допомогою лишайників. К., 2008.

Я. П. Дідух

Бібліографічний опис:

Екологія рослин / Я. П. Дідух // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18715>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).